

VASARIO 16-OJI IR MES (II)

Mūsų laikais ypač madingi tapo įvairūs sociologiniai tyrimai ir gyventojų apklaustos. Pamėginkime išsivaizduoti, kad, išėję iš šios salės, nedidelę apklausą surengiame ir mes – pirmiems sutiktiems praeiviams užduodame klausimą: kokias Lietuvos istorijos datas ir įvykius, paženklintus tomis datomis, jie laikytų lemtingomis, likiminėmis, reikšmingiausiomis? Neabejoju, kad dvi datas paminėtų dauguma apklaustųjų: tai 1410 m. liepos 15-ąją ir 1918 m. vasario 16-ąją. Viena būtų senosios mūsų istorijos viršukalnė, antra – naujosios istorijos pradžia, jos papėdė. Žalgirio mūšis, galima sakyti, padėjo tašką du šimtus metų trukusiai ginkluotai ekspansijai iš Vakarų, Vasario 16-oji tarsi perbraukė (bent jau tarptautinės teisės požiūriu) irgi ne mažiau kaip du šimtmečius tebesitęsiantį puolimą iš Rytų. Galima būtų surasti daugybę istorinės prasmės panašumų tarp šių datų. Tai lyg ir kokios dvi kolonos, laikančios mūsų valstybingumo idėją, keliančios nacionalinio buvimo stogą Lietuvai ir žmogui joje, lig šiol ginančios mus, kuriančios mummyse namų viziją ir kurstančios viltį, o gal net įsitikinimą, kad esame reikalingi sau ir pasauliui, kad pagausiname jo įvairovę, kartu siekdami vienovės su juo. Po tuo stogu turėtų būti nuolat auginami ir aktualinami pagrindiniai mūsų buvimo motyvai ir argumentai: tai valstybinio ir tautinio gyvenimo turtingumas, demokratiškumas, tolerancija ir humanizmas. Be jų šiandieniniame pasaulyje mes būtumėm nereikalingi, būtent jais ir galėtume motyvuoti, pagrįsti, įtikslinti savąjį laisvės ir nepriklausomybės siekį. Dabar jau kiekvienam aišku, kad neužtenka šūkių „Laisvė! Nepriklausomybė!“, vienais šūkiais, kaip sakoma, nei laisvas, nei nepriklausomas nebūsi – keista, kad tai reikia vis priminti ir priminti, nes vis dar atsiranda žmonių, kurių visą politinį kapitalą ir tesudaro šių šūkių kartojimas. Visuomenės brandą ir vertę nulemia realus šių sąvokų išsklaidymas tikrovėje, jų pripildymas konkretais ekonominio ir politinio turinio. Laisvę ir nepriklausomybę turėtumėm masyti ir matyti nuolatiname judėjime, vyksme, prieštaravimų įveikime, suprasdami, kad šis vyksmas tai ir yra mūsų istorija. Dalyvauti istorijoje – tai reiškia dalyvauti laisvės ir nepriklausomybės kūrime, o kalbėti apie Vasario 16-ąją – tai reiškia kalbėti apie laisvės ir nepriklausomybės realizavimą. (...)

Vasario 16-osios Aktas, apie kurį šiandien kalbame, grindžiamas iš esmės dviem žodžiais: nepriklausomybė ir demokratija. Šiuose žodžiuose, galima sakyti, telpa visa tautos ir valstybės problematika. Tauta, siekianti išgelbėti save, pirmiausia ir turi prikelti šiuos žodžius TIKRAM gyvenimui, nuvalyti juos, aprišti jų žaizdas ir netarti be reikalo, o jau sykį ištarus, grumtis už juos iki galo. Dabar kaip tik ir yra toks metas, nes būtent dabar vieningai, garsiai, su vidine jėga ir pasiryžimu pasakyti šie žodžiai gali ir turi tapti naujosios mūsų valstybės sparnais, po jais privalėtume tilpti visi – lietuviai, lenkai, rusai ir visi, gyvenantys šiame krašte ir savo darbu, kūryba bei gera valia purenantys tą lauką, kuriame dygsta laisvės pasėlis. Šiame lauke niekada nebus poilsio, jame užteks darbo visiems. Kiekvienam, nežiūrint jo tautybės ar politinių įsitikinimų, nes kur kitur žmogus galėtų realizuoti save, jeigu ne tautoje ir ne valstybėje? Čia mūsų namai, kur nors išeiti galima tik IŠ NAMŲ. Šiandien daugelį apakinęs „ėjimas į Europą“ ne vienu atveju yra pabėgimas nuo Lietuvos sunkumų ir nuo savo paties tuštumo. Ėjimą į Europą ar dar toliau suprantame kaip dvasinio augimo kryptį, kaip laisvą keitimąsi mokslo, kul-

Vilniaus Bernardinų ir Šv. Onos bažnyčių bokštai.

Andriaus Vaitkevičiaus nuotr.

tūros, socialinės ir politinės kūrybos vertybėmis. Privalu apie tai galvoti šiandien, ypač matant ištrūkusių jaunų ir senų lietuvaikių žygius artimesniuose ir tolimesniuose užsieniuose. Lietuvio dvasia, man regis, žydi tiktai būdama namie arba namų ilgėdamasi, gindama juos arba juos apraudodama. Tarp kitko, už šią poetinę, o ne politinę mintį buvau apšauktas baltofilu. Nesigėdiju šito vardo – priešingai, gal net didžiuojuosi juo, nes kas gi būtų likę iš mūsų, jeigu per tuos praėjusius 50 metų nebūtumėm suvokę ir gynę Lietuvos kaip savo namų, jeigu nebūtumėm aktualizavę baltiškųjų savo šaknų... Vasario 16-osios Akte užprogramuota veikla, darbas, kūryba, judėjimo kryptis ir augimo perspektyva būtent namuose, o ne kur nors Europoje ar Amerikoje. Šiandien tą Aktą jau reikėtų apšviesti modernios, tolerantiškos, kūrybingos Lietuvos vizija, priartinti prie žmogaus, tuo būdu suaktualinant, išskleidžiant jį pagrindinių asmenybės klausimų erdvėje: kam visa tai, kur čia esu aš, kiek tame dokumente yra manęs, kur čia yra mano laisvė, o pagaliau – ir laimė? (...)

Vasario 16-osios Aktas deklaruoja „demokratiniais pamatais sutvarkytą valstybę“. Tokią valstybę sukursime tik tada, kai turėsime demokratiniais pamatais sutvarkytą žmogų, SAVE ir savo fizinę bei dvasinę veiklą valstybėje, jos ūkyje ir kultūroje. Išugdyti tokį žmogų turbūt ir bus pats sunkiausias uždavinys – juk matome, kiek šiandien pykčio, neapykantos kitaip mąstančiam, kiek destruktijos kyla iš nepakantumo ir tolerancijos stokos, iš tamsos ir dvasinio bukumo. Žmogus, tauta, valstybė – štai ta erdvė, kurioje įvyksta mūsų gyvenimas. Jeigu absoliutinsime valstybę – ims šmėkščioti totalitarizmo grėsmė, jeigu pabrėžtinai akcentuosime tautą – iškils nacionalizmo pavojus. Tiktai žmogus yra istorijos tikslas, vadinasi, galima tvirtinti, kad Vasario 16-osios Aktas sukurtas žmogui – čia yra jo humanistinė prasmė. Todėl jis taip arti mūsų – rodos, parašytas vakar. Todėl jis aktualus šiandien. Tikriausiai toks bus ir rytoj.

Justinas Marcinkevičius

Pranešimas Lietuvos Mokslų akademijoje, minint Vasario 16-ąją 1992 m. (sutrumpinta)

Kitame numeryje:

- „Nihil obstat. Lietuvos fotografija sovietmečiu“
- Žmogus pagal Dievo širdį: palaimintasis J. Matulaitis
- Stasys Goštautas. Užrašai iš Los Angeles II

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Justinas Marcinkevičius. Vasario 16-oji ir mes (II)
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Los Angeles
- 3-as psl. P. Visvydas. Įsidėmėjau jo polinkį satyrai
- 4-as psl. „Netikiu pasakomis, tačiau esu svajotojas“
- 6-as psl. V. Paplauskienė. „Poezija man – pasaulis“
- 7-as psl. A. Girdzijauskaitė. Keletas puslapių apie Tėvą (III)
- 8-as psl. S. Abromavičius. „Sapnavau baltai žydingą sodą...“

Užrašai iš Los Angeles. Čiurlionis, Maironis, kosmoso mokslininkai

STASYS GOŠTAUTAS

M.K.Čiurlionio mirties metinių minėjimo šimtmetis baigėsi iškilingu didžiojo menininko pagerbimu Šv. Kazimiero parapijos salėje, Los Angeles. Tik šį kartą minėjimas buvo suruoštas ne JAV LB Kultūros Tarybos, bet išpūdingo ateitininkų būrelio iniciatyva. Tokio minėjimo su paskaita ir koncertu, koks vyko Los Angeles, dalyvaujant pianistei Eglei Janulevičiūtei, dar niekur, net Lietuvoje, nepavyko suorganizuoti. Jeigu Lietuvoje seminarai ir minėjimai vyko Kaune ar Vilniuje, Amerikoje jie vyko penkiolikoje kolonijų, paskaitininkas buvo šių eilučių autorius, dalyvavo pianistas Gabrielius Alekna. Jeigu būtų užtekę lėšų (Lietuvių Fondas šiuo atveju nemažai pagelbėjo), ko gero, galėtume suorganizuoti antra tiek. Tiesa, vienas minėjimų vyko Toronte. Negirdėjau, kad kas nors panašaus būtų suorganizuota Europoje ar Australijoje. Turėjusi įvykti nepaprasta paroda St. Peterburge, deja, dėl nežinomų priežasčių neįvyko. Neįvyko ir Lenkijoje – nieko stebėtino, bet užtat buvo atidaryta nuostabi paroda karališkuosiuose rūmuose Milane, puikūs atsiliepimai spaudoje, televizijoje ir internete. Panaši paroda turėjo būti atidaryta Romoje ir vėliau perkelta į Veneciją, tačiau dėl biurokratinių nesusipratimų neįvyko. Tačiau ir tai, kas įvyko, buvo daugiau, negu to kada nors galėjo tikėtis pats dailininkas ir Lietuva. Be abejonės, M. K. Čiurlionis po šimto metų rado savo vietą pasaulyje.

Minint dailininko – jaunosios Lietuvos meno pradininko – šimtąsias mirties metines, reiktų prisiminti, kad Čiurlionis, vos baigęs meno mokyklą, per šešerius metus nupiešė porą šimtų nuostabių, nepakartojamų paveikslų. Lietuvių liaudies menas tikrai yra senas, taip pat – dainos ir poezija, medžio drožiniai ir primityvioji tapyba. Šios sritys daug senesnės už mūsų rašytinę literatūrą, kuri pirmuosius žingsnius ėmė žengti po Antrojo sukilimo (1863) – išskyrus, aišku, Kristijoną Donelaitį ir dar vieną kitą įdomų „valstietį“. Užbaigę M. K. Čiurlionio mirties metinių minėjimo šimtmetį, įžengiamo į Jono Mačiulio-Maironio 150-ties metų gimimo metinėms skirtus metus ir į nepaprastos rašytinės poezijos laikotarpį. Tiesiog sunku suvokti, kad po keturių-penkių lotynų ir lenkų kultūros šimtmečių LDK likučiai rusų kolonializmo metais staiga atrado save, ir žemiačiai su S. Daukantu priešaky pradėjo kurti naują Lietuvą, su žemaitiška ir lietuviška kalba, su raštu, atsiradusiu prieš 150 metų. Tad Maironio sukaktis – ne tik dainiaus pripažinimas, bet ir garbinga dabartinės Lietuvos literatūros pradžia. Nuo Maironio skirtingi žanrai

Vienintelis lietuvis pretendentas į kosmonautus Rimantas Stankevičius

pradėjo veikti kartu, ir šiandieną bene Čiurlionio, kuris buvo ir muzikas, ir dailininkas, ir rašytojas, dėka visi menai kalba vienu balsu.

Skirtumai tarp menų jau seniai pradėjo tirpti. Poezija ir tapyba, muzika ir skulptūra, grafika, tekstilė ir architektūra – tai tik skirtingos priemonės tai pačiai kelionei įkūnyti. Tapyba nuo kitų sričių skiriasi nebent tuo, kad yra pasaulio veidrodis. Paveikslo dėka geriau suvokiame, kas tas veidrodis yra, negu tai perteiktą poezija. Dailininkai laimingesni už poetus, nes vietoje niuanso sukuria vizualinį objektą, ir visai nesvarbu, ar jis realistinis, ar ne. Į dailininko darbą nukreiptos šimtų žiūrovų akys, todėl kūrėjas nesijaučia vienišas kaip poetas, kuris turi būti išgirstas ir suprastas. Kaip ir muzika, tapyba naudoja tarptautinę kalbą, kuriai nereikia vertimo. Poezijai kiekvienas skaitymas yra naujas. Pabandykime į kitą kalbą išversti Maironį, ir žinosime, kaip tai sunku, beveik neįmanoma. Tai vis mintys iš mano pranešimo apie Čiurlionio vietą menų pasaulyje.

Jis ir panašus į savo laikotarpio dailininkus, ir skiriasi nuo jų. Dar vis pasitaiko paralelių tarp Čiurlionio ir kitų jo laiko dailininkų, tokių kaip O. Redon, E. Munch, lenkų *Młoda Polska*, rusų *Mir isskustva*, Vienos ir Müncheno secesijų ir t. t. Prieš daugelį metų M. Vorobjovas (1943) savo disertacijoje, kuri, atrodo, dar iki šiol neišspausdinta, nedrąsiai prasitarė: *Čiurlionis panašus į visus ir nepanašus nė į vieną*. Skirtumas tik toks, kad dabar Čiurlionis geriau žinomas ir pripažintas kaip *Art Nouveau* dalis. Bendrumas su jo laikotarpiu – intriguojantis, galima net rasti tam tikrą išgyvenimų ir nuotaikų panašumą, bet tai pastebima bene kiekviename amžiuje, ypač tokia kurybingame ir įvairiame, kokiame Čiurlioniui teko gyventi. Po šimto metų pasitaikė puiki proga pažvelgti į Čiurlionį nauju žvilgsniu ir nusikratyti senų prietarų, bandyti atrasti tikrąjį dailininko veidą. Tai ir buvo šių minėjimų, kurių paskutinis vyko Los Angeles, tikslas.

Kalifornija negarsėja nei lietuvių dailininkais, nei rašytojais, nors čia gyveno Bernardas Brazdžionis, Jurgis Gliuda, Bronius Raila, Juozas Tininis, šviesaus atminimo Alė Rūta. Tačiau niekur nerasite tiek mokslininkų, išradėjų ir korporacijų steigėjų, kaip Los Angeles. Gal ir verta po M. K. Čiurlionio „kosminių kelionių“ pažiūrėti, ką lietuviai nuveikė mokslo ir kosmoso srityje.

Visiems gerai žinomas Arvydas Klorė, Kalifornijos Technologijos Instituto ir NASA Jet Propulsion Laboratory, Radijo mokslo sistemos grupės ir Reaktyvinių variklių laboratorijos mokslininkas, vadovavęs svarbiausiems tyrimams: Marso, Veneros, Jupiterio, Saturno atmosferos tyrimams (1965–1977). Nepaisydamas savo amžiaus, Arvydas Klorė nesiliauja tęsti savo darbų kosminės erdvės tyrimų srityje.

Antras mokslininkas, Algirdas Avižienis, be kitų savo talentų (VDU rektorius ir t. t.) Kalifornijos Technologijos Institute vadovavo erdvėlaivių kompiuterio STAR kūrimui ir kitose NASA Apollo kompiuterių srityse, už šį darbą buvo pripažintas ir pagerbtas („He developed principles of fault-tolerant design for computer components used in space“).

Tam pačiame institute dirbo ir Julius Jodelė, miręs 2000 m. (dirbo su *Ranger* ir *Mariner*).

Galėtume suminėti ir kitus lietuvius, dirbusius Amerikos kosmoso programoje: manoma, kad jų yra daugiau nei šimtas, štai pora pavyzdžių: Antanas Dobrovolskis

M. K. Čiurlionis. Zodiako ženklai. Jautis

(*Pioneer* ir *Venus*), Vytenis Vasyliūnas (*Voyager* ir *Galileo*), Arvydas Vaišnys (*Mars Global Surveyor*, *Mars Odyssey*, *Mars Express* ir *Mars Reconnaissance Orbiter*), Romualdas Kašuba (*Saturn IV* ir *Lunar Excursion Module*), Martynas Kregždė (*Apollo* ir *Space Shuttle* programos), ir daugelis kitų, apie kuriuos neturiu informacijos. Sovietų laikais kosmose dirbo Aleksey Yeliseyev-Kuraitis, George Burba, Rimantas Stankevičius (tokias pavardes ir vardus radau rusų pranešime).

Trečiasis žymus atominės energetikos mokslininkas – Vytautas Saliamonas. Dar reikėtų paminėti ir Ričardą Kontrimą – vieną iš dviejų man žinomų Lietuvos žemėlapių kolekcionierių JAV, garsios akustikos bendrovės, gaminančios garsiakalbius bei aukšto dažnumo garsiakalbių dalis, steigėją, Mindaugą Gedgaudą, *Arc Machine, Inc.* prezidentą. *Arc Machine* firma gamina vadinamuosius *orbital welding* aparatus, kurie daugiausia naudojami įvairių dydžių metaliniams vamzdžiams suvrinti, pavyzdžiui, storų sienelių vamzdžiams atominė jėgainių statybose, mažesnio diametro vamzdinams pieno perdirbimo įmonėse ir biocheminėse laboratorijose, lėktuvų bei povandeninių laivų, paviršiaus statybose, vandens gėlinimo instaliacijose, puslaidininkų gamybos fabrikuose ir t. t. Betgi panašių įmonių steigėjų ir savininkų veikiausiai yra kiekviename JAV mieste, kuriame yra lietuvių.

Taip pat turiu paminėti dailininką ir skulptorių Jurgį Šapkę, užpatentavusį 41 išrastą žaislą (daugiausia kai dirbo *Mattel, Inc.*). Bet apie jį – kitą kartą.

Baigdamas šią man naują temą, noriu pabrėžti, kad 2010 m. buvo įsteigtas Kosmoso mokslo ir technologijų institutas (KMTI), skirtas kosmoso mokslinių tyrimų vykdymui, technologijų plėtojimui ir jų perdavimui verslo įmonėms, yra Lietuvos kosmoso asociacijos privati tyrimų organizacija. Asociacijos direktorius – Vidmantas Tomkus. Šiais metais sausio 24 d. buvo surengtas pirmas seminaras, jo metu perskaityti keturi pranešimai. □

S. Goštautas skaito pranešimą
M. K. Čiurlionio metinių minėjimo metu Los Angeles

Įsidėmėjau jo polinkį satyrai

PRANAS VISVYDAS

Turiu omeny Los Angeles Šv. Kazimiero parapijoje gyvenusį poetą Bernardą Brazdžionį. Kai sykį jo paklausiau, koks XX amžiaus vokiečių poetas jam labiausiai patinka, atsakė: Erichas Kästneris. Šis nacių persekiotas rašytojas buvo ne tik prozos bestselerių autorius, bet ir eiliuotos satyros meistras. Nustebau: Brazdžionis net padeklamavo kelis jo posmus. Taigi mėgo taikliai sąmojingą poeziją. Jo gi Vytės Nemunėlio „Meškiuko Rudnosiuko“ eilės trykšte trykšta linksmu vaizdavimu. Pasakė, kad taip pat žavisi kitu veržlaus ritmo vokiečių poetu Gottfriedu Bennu. 1984 m. balandžio 10 d. svečiuodamasis pas Moniką Lembertienę, pasakiau jam, jog vakar klausiausi L. van Beethoveno 7-osios simfonijos. Jis pasakė: „Jis man yra artimas.”

Brazdžionio sieloje glūdi svari dozė beethoveniškai nuožmaus patoso. Ištikimybė formai, kosminis pojūtis, laisvės teigimas. Retoriška anafora paryškina idealistinio jausmingumo įtaigą. Ludvigo muzikoje viešpatauja romantiška dvasia. Bernardo poezijoje – literatūrinė lietuvių kalba. Su poetu kalbėjau apie menkėjančią lietuvių kalbos nuovoką Amerikos lietuviuose. Dabar jaunimas surenčia ir tokių verstinių kuriozą: „Mes jau išbėgome iš pieno” (*we have run out of milk*).

Taigi lietuvių sąmonėje B. B. įsitvirtino kaip pasišventęs Lietuvos laisvės šauklys. Dainingas patriotas. Doras katalikas. Ištikimas tėvas. Artimų lietuvių parapijiečių bičiulis, niekad neatsisakantis dalyvauti jų renginiuose, juolab kultūrinėse sueigose. Toks būtinas ir mylimas. Puikus oratorius. Draugijoje jokių būdu ne pranašiškas, oraus tono senoviškas vaidila Valiūnas. Pastarasis jo sukurtas charakteris neegzistavo paprastame gyvenime, vien tik kovingose strofose, ginant tautos teises ir etines vertybes. Brazdžionis lyg ir vengė afišuotis kaip Valiūnas, žinodamas, jog liberalaus sparno išeivija iš to tik šaiposi. Neužtikau niekur spaudoje, kad savo tikra pavarde būtų įsivėlęs į kokią nors politinę kontroversiją, perpintą pašaipia ironija. O skaudų liūdėsį sugebėjo tauriai pakelti, laidodamas netikėtai mirusį sūnų Dalių, vėliau – dukrą Saulę.

O štai spalvingo, žemiško sąmojo jam niekuomet nestigo. Su tuo esu susidūręs daugelį kartų ten, kur pasirodydavo Bernardas. Gerai, kad po ranka dar turiu dienoraščius. Bandysiu ką nors įdomesnio išknisti. Kad ir iš 1985 metų gruodžio mėnesį įvykusio Lietuvių Fronto bičiulių literatūros vakarų 20-mečio minėjimo. „Vakaro linksmoji dvasia tada buvo Bernardas Brazdžionis. Jam pakalbėti buvo duota tik 10 minučių, bet viską ištęsė iki pusvalandžio su *motto*: gyvenimas – tai paradoksų pynė. Pavyzdžiui, už reklaminę eilėdarą padaromi pinigai. Lietuvoje buvo muilas „Žuvelė”. Ar ne poetė Gražina Tulauskaitė už dveilį laimėjo premiją: „Tik maža žuvelė / kiekvieną išgelbėti gali”. Buvo pasiūlymas ir kitam muilui: „Man nereikia nei deimantų, nei aukso, / aš kas dieną prausiuosi su muilu Kipro Petrausko.” Tuo tarpu advo-

B. Brazdžionis, G. Tulauskaitė ir Alė Rūta, 1969 m.

katas Vincas Kazlauskas jam pasakojo laimėjęs Lietuvos žydų skelbtą konkursą už trumpą apyskaitę apie plėšikus, kurioje visi žodžiai prasideda raide „P”. Nenuostabu, nes lietuvių kalbos žodyne „P” raide prasidedančių žodžių yra daugiausiai.

Kai Aloyzas Baronas pasigyrė, kad už dveilį „Kas turi gerą skonį, / tas perka pas Lieponį” laimėjęs 100 dolerių, Bernardas ryžosi dar pridėti kelias eilutes ir už tai gauti honorarą. Būtent: „O kas pinigų neturi, / bent pro langą pasižiūri.” Dar paskaitė jis ir veriančiai žvangantį eilėrašį apie kalvį, imituodamas plieno skambėjimą: „džiin... džaaan, din-dan, din-dan”. Niekad šitaip žvangancio Brazdžionio nesu girdėjęs. Poetas man vėliau prisipažino, kad mėgsta garsų efektus poezijoje ir kad jį dabar kurį laiką jukdo lietuviško sakinio da-

Bernardas Brazdžionis Poeto autobiografija

Kaip Nemuno krantais šešėlis,
Prabėgo vaikiška diena.
Užaugau didelis. Po dvidešimt.
Palinko motina. Sena.

Be kamino lūšnelė buvo.
Žemutės durys. Trys maži langai.
Bet laimė, laimė! Apsakyt nemoku.
Tik taip trumpai, taip neilgai.

Per vasarą prie karvių.
Po pievas, po miškus.
Per žiemą – ne kilometro, ne dviejų
Sniege išmindavom takus...

Sulauki rudenio –
Kiek nori – uogų, kiek tik nori – obuolių,
Šermukšnio ašarų ir gilių ažuolo,
Ir duburėlių (perbrist) negilių...

Gavėnioje – aguonų pienas.
Aguonų pienas! Tai gardu!
Arba, kai laukdavau Velykų –
Margučių laukdavau už du.

Sakydavo: tą dieną Kristus keliai.
Ir iš tikrųjų: pats mačiau.
Sakydavo: dabar pavasaris.
Ir saulė šviesdavo kur kas skaisčiau.

Bet va. Ne amžinai taip buvo.
Man vasara atėjo; motinai – ruduo.
Pasilenkė ir tėvas truputį.
Pačiam pavasary sesuo.

Sakysi, gera ir dabar. Nebloga.
Šeima nedidelė. Tik keturi.
Tiesa. Bet vietos jau per maža:
Dviem tėviškės duonelė buvo per aitri.

Išėjo tėvas Argentinon.
Sesuo Brazilijon. Tikrai? Kad būtų netikrai!
Atrašo kartais laišką. Tuščią. Taip. Be dolerių.
Tėvelis skaldo akmenis; sesulė kukurūzus raško;
gyveną, sakosi, gerai.

O aš su motina tėvynėj.
Tegu sau skraido jie.
Tegu. Kol jos akis užmerksiu,
Pabūsiu dar namie.

Ateina viesulai ir vėtros
Ir tiesiai į namus.
Ir saulė ta pati pas juos ten
Ir ta pati pas mus.

B. Brazdžionis su proanūke Teresyte

lis: „jei, būtų, mat”. Skamba kaip kaimyninės tautos keiksmazodis. Jo atlake tuo metu puikavosi Pegaso ženkliukas.

Ypač mėgo apie jį patį sakomus anekdotus. Dažną tokį jis pats ir sugalvodavo. Sykį G. Tulauskaitė sustabdė jį einantį skaityti eilėraščių ir paprašė: „Tik tu, Bernardai, iš scenos neskelbk jokių pranašysčių, bet paskaityk ką nors gražaus.” Šventoriuje kartą prirėmė jį prie sienos nepažįstamas ponas ir klausia, ar jis nebūsiąs tas poetas, kuris parašė eilėrašį apie šunį. „Ne! Ne! Neparašiau, tai kito poeto kūrinys”, – atsakė vyrui Bernardas. Tačiau netrukus išgirdo tąjį, šaukiantį kieme: „Ei, Skiriau, jis nenori prisipažinti.” Antanas Skirius tada buvo „Lietuvių dienų” leidėjas ir Brazdžionio darbdavys.

Pasakojo Bernardas, kad kadaise jį Lietuvoje pažinojusi moterėlė stebėjosi, ar nėra jis tas pats jaunuolis su poetiška ševeliūra. Taip, tas pats, atsakė Bernardas, tada buvau poetas su ševeliūra, o dabar esu poetas be ševeliūros. Kai sykį po pamaldų kieme supažindinau jį su savo gražia šviesiaplauke giminaitė iš Šakių, jis, laikydamas jos ranką, pridūrė: „Taip, matau iš akių, kad esate iš Šakių.”

Ne per seniausiai Lietuvoje buvo įsteigta Bernardo Brazdžionio literatūrinė premija. Ir šiemet pirmuoju laureatu tapo Kauno poetas Petras Palionis už Brazdžionio gyvenimą ir kūrybą gvildenančią knygą „Tautos šauklio aidai”. Laikraščio kalbinamas autorius sako, jog tai tik dalis visos jo turimos medžiagos, galėtų dar dvi tokias knygas išleisti. Nesistebiu: realijų apie B. B. ir pas mane yra daugoka.

Manau, bent vieną „Tautos šauklio aidų” tomą turėtų gauti Los Angeles lietuviai, kurie kovo mėn. 24 d. Šv. Kazimiero šventovėje iškilmingai minės poeto 105-ąjį gimtadienį. O kovo 25 d. bus pašventintas gražiai įrengtas Bernardo Brazdžionio vardo išeivijos menininkų kiemelis – dabar su šio poeto biustu. Rengėjai – „Just Millin’ Around” teatro trupė. Žinant, kad šie metai yra paskelbti Maironio metais, šis poetinis įvykis yra itin prasmingas: Brazdžionis buvo didelis mūsų didžiojo dainiaus gerbėjas ir surinko visas jo „Pavasario balsų” laidas. □

Netikiu pasakomis, tačiau esu svajotojas

Daugelis JAV išeivijos lietuvių gerai prisimena dailininką Gintarą Jocių. Praėjusią vasarą sutikau jį Vilniuje, o gavusi nauja-metinį jo pasveikinimą nutariau, kad me-no mylėtojams bus įdomu sužinoti, kur gy-vena ir ką šiuo metu veikia dailininkas Gin-taras Jocius. Dailininką kalbino Laima Apa-navičienė.

Sakoma, kad Amerika – rojus, tačiau pagyvenęs čia keletą metų nusprendei grįžti į Lietuvą. Kas lėmė šį apsisprendimą?

Taip, tikrai, Amerikoje gyventi gera ir patogu. Tačiau reikia pripažinti, joje taip ir nesusitvarkiau savo gyvenimo – blaškiausi tarp darbų ir pomėgių, ieškojau savęs ir savo siekių įgyvendinimo, kaip tas laivelis audroje vis pakildamas ir vėl krisdamas nuo bangos. Buvau tikrai susižavėjęs gyvenimu Amerikoje. Sakoma: „Kiek vilko nemaitink, jis vis tiek į girią dairosi“, tad ir aš, kaip tas vilkas, vis į Lietuvą žvalgiausi. Tiesa, ir gyvendamas emigracijoje, nenutrūkstamai dirbau Lietuvai: iliustravau daugiau nei 10 knygų, kurių dauguma skirta vaikams. Pasiūlymai iš Lietuvos liejosi nepaliaujamai, o Amerikoje duoną užsidirbti teko uostant nuodingas dažų dulkes automobilių dirbtuvėse. Dažytojo darbe buvau pasiekęs profesionalių aukštumų ir darbas pasidarė monotoniškas, neteikiantis džiaugsmo. Iliustruotojo darbo Amerikoje negauna tūkstančiai talentingų emigrantų iš viso pasaulio, todėl po kelerių nesėkmingų bandymų įsitvirtinti vietinėje rinkoje nutariau, kad geriau būsiu tarp geriausiųjų savo tėvynėje, nei amžinai „daug žadančiu“ emigracijoje.

Kokius patyrimus ir gyvenimo pamokas gavai Amerikoje?

Amerikoje įgijau naujų draugų ir sutikau daug daug gerų žmonių. To geranoriškumo ir šilto nuoširdaus bendravimo dabar ilgiuosi. Išbandžiau save naujose srityse, įgijau pasitikėjimo savimi. Tiesa, patyriau ir labai nemalonių išgyvenimų – sugriuvo pirmoji mano santuoka. Tai skaudžiausias potyris, kurio niekam nelinkėčiau. Aišku, tai gali atsitikti bet kur ir bet kada, tačiau būtent Amerika subrandino sąlygas mano skyryboms. Ilgainiui įsitikinau, kad emigracija visai šeimai tampa tarsi lakmuso popierėlis šeimos tvirtumui patikrinti – santykiai arba pašlyja, arba dar labiau suvirtėja.

Atrodo, kad ir gyvendamas Lietuvoje laiko veltui neleidai – Tavęs visur pilna. Kokia buvo sugrįžimo pradžia? Ar lengva buvo vėl įsitvirtinti savoje žemėje?

Grįžau vasarą, todėl Lietuvai pasitiko visu savo nuostabiu gamtos grožiu, o Vilnius – savo ypatingu jaukumu. Pirmas dvi savaites savo gimtajame mieste vaikščiojau tikrai pėsčiomis, nereikėjo jokio transporto – taip viskas buvo įdomu, gražu ir miela. Mintis, kad Lietuvoje gyvensiu tikrai savo meninių sugebėjimų dėka, pasitvirtino su kaupu.

R. Kiaulevičiaus ir G. Jocius pasirodymas New Jersey

Pasipylė įvairūs darbo pasiūlymai, man sekėsi – atrodė, kad pati Lietuva stengėsi, kad tik aš nenusivilčiau sugrįžęs: tapau viešo konkurso olimpiniam Lietuvos sirgalių marškinėliams sukurti laureatu, laimėjau pirmą vietą kasmetiniame karikatūrų konkurse, dalyvavau daugelyje svarbių vietinių ir tarptautinių meninių projektų, buvau pakviestas atstovauti Lietuvai tarptautiniame komiksų projekte Lenkijoje, skirtame Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms paminėti ir t. t. Iki šios dienos nebuvo nė akimirkos, kad šmėsteltų mintis apie automobilių dažytojo ar kokią kitą darbą. Dirbu pagal pašaukimą ir tuo esu labai patenkintas.

Dėstai Vilniaus dizaino kolegijoje. Ar tai darbas duonai užsidirbti, o gal Tavyje prabudo „miegojės“ pedagogas?

Tikrai neplanavau dirbti pedagoginio darbo, viską nulėmė dar vienas atsitiktinis pasiūlymas. Pirmą kartą man prireikė Dailės akademijos magistro diplomo – tai

buvo vienintelė būtina sąlyga įsidarbinant. Pamačiau, kad dėstyti piešimą, dalyką, kurį puikiai išmanau, bus tikrai nesunku ir sutikau daug nedvejodamas. Tačiau neįvertinau tos aplinkybės, kad laikai jau pasikeitė ir studentui nebeužtenka abstrakčių pastabėlių, reikia daug ruošti, domėtis, formuluoti užduotis ir nepasirodyti, kad ko nors šioje srityje nežinai. Tačiau džiaugiuosi, šis darbas skatina mane patį pasitempti ir tobulėti. Džiaugiuosi, kad man sekasi atrasti ryšį su studentais, sudominti ir motyvuoti juos mokytis gerai piešti, o jie savo ruožtu neslepia pasitenkinimo.

Man malonu prisiminti, kad Tavo ir Rolando Kiaulevičiaus duetas „Giro“ 2007 metais gimė būtent Čiurlionio galerijoje. Net gyvendami skirtingose Atlanto pusėse nenutraukėte draugystės, kartu kuriate ir dalyvaujate įvairiuose projektuose. Kas paskatino dalyvauti projekte „Meno teritorija“ ir specialiai mažiesiems ligoniukams sukurti pasaką-spalvinimo knygėlę „Ką pamiršo Vukas?“

Pasiūlymą dalyvauti projekte gavau iš netikėtai sutikto seno bičiulio. 2009 metais Vilnius buvo Europos kultūros sostinė, vykdomi įvairūs projektai ir vienas jų – „Meno teritorija“, kuriame menininkai kūrė įvairiausių meno darbus vaikų ligoninei.

Jau senokai brandinau mintį parašyti pasaką apie miško žvėrelius, tad pasitaikius progai, liko tik sugalvoti siužetą ligoninės tema ir jį nupiešti. Atrodo, kad tiek pats tekstas, tiek moralas pavyko neblogai. Rolandas tuoj išvelgė tame puikų scenarijų vaikiškam spektakliui, todėl projektas vien tik knygos išleidimu nesibaigė, o tęsėsi ir įgavo platesnį mastą. Per keletą dienų nupiešėm dekoracijas, pagaminom kaukes, kostiumus ir surengėm puikų spektaklį, kurio žiūrėti susirinko pilnutėlė ligoninės fojė. Kai kurie ligoniukai buvo sugipsuoti, vežimėliuose, vieną atvežė net ir su visa lova. Gaila, kad tai buvo vienkartinis renginys, todėl ateityje planuojame jį tęsti. Kiek žinau, Rolandas šią misiją tęsia JAV vienas. Jis moka surengti mini spektaklius net ir mažose šeimos ar draugų rateliuose.

Kitas judviejų projektas – didžiulė freska Druskininkų vandens parko vaikų zonoje. Kas pakvietė jus dalyvauti šiame darbe? Ar nesunku dviems dailininkams piešti ant vieno lapo?

Rolandas kilęs iš Druskininkų apylinkių. Vietinė spauda buvo nušvietusi jo veiklą bei bendrą mūsų projektą „Giro“. Tad Vandens parko vadovybė ir nusprendė duoti mums išdekoruoti viešbučio valgyklos sienas. Laiko buvo duota labai mažai, todėl dirbome per naktis. Kartu piešėme eskizus, tarė

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

mės, kaip pasiskirstyti vaidmenimis, kas ką pieš, nes, reikia pripažinti, kad ir kaip stengtumeisi, sunku dviem dailininkams piešti vienu stiliumi.

Užsakovus sužavėjo mūsų darbas, ir po metų pakvietė mus nutapyti didžiulę freską (ji – penkiaaukščio namo dydžio) naujai kuriamai erdvei vaikams. Ši kartą buvo ypač sunku – reikėjo ne tik sparčiai dirbti, bet ir tapti „alpinistais“: dirbome su šalmais ir apsauginiais diržais. Kad galėtume pamatyti visumą, tekdavo daug sykių laiptuoti žemyn ir aukštyn. Teko pasitelkti išradingumą, kad dideliame aukštyje įgyvendintume kai kuriuos užmojus. Padėjo tai, kad esame kartu dirbę, jaučiame vienas kitą, organizuoti. Kažin ar daug atsirastų dailininkų, kurie greitai ir viename stiliume įgyvendintų panašų darbą.

Negalima nepaminti ir Tavo darbo (įgyvendinto kartu su animatoriumi Šarūnu Jakštu) – iliustracijos Klaipėdos jūrų muziejaus tinklalapio Nerijos forto laiko juostai. Kokie nauji patyrimai laukė čia? Kaip sekėsi įgyvendinti šį projektą?

Įdomu buvo imtis šio darbo – sukurtas Nerijos kopgalio įvaizdis pasitarnaus kaip istorinis liudijimas. Teko pasitelkti fantaziją, išklausti istoriko pasakojimus, kad galėtum įsivaizduoti, kaip visa tai galėjo atrodyti prieš 200 ar 100 metų. Realumo pojūtį sustiprino ir animatoriaus darbas, kuris suteikė mano iliustracijoms gyvybės.

Esi Lietuvos karikatūristų asociacijos „Humor Sapiens“ narys? Kuo Tave traukia draugiškų šaržų piešimas?

Šį potraukį atradau ir išpuoselėjau gyvendamas Amerikoje. Man patinka stebėti žmones, tyrinėti jų veidus. Pastebėjau, kad veidus galima suskirstyti į keliasdešimt tipažo grupių. Juk daug kas pastebi, kad vienas ar kitas žmogus labai primena kokį nors pažįstamą. Aišku, būna ypatingų veidų, kuriuos šaržuoti ypač įdomu. Kaip žinia, daugumos žmonių veidai yra asimetriški, ir tai suteikia charakterio ir individualumo. Daug sunkiau nupiešti tobulą, taisyklingą veidą.

Iš pradžių šaržus, kuriuos dar vadinu nuotaikingais portretais, piešdavau draugams gimtadienio progomis. Paskui tai jau tapo paslauga, kuri buvo populiari ir tarp čikagiečių. Grįžus į Lietuvą, vis dar sulaukdavau užsakymų iš JAV. Tačiau iškilę persiuntimo problema, nes persiuntimui reikia laiko. Tad dabar į bet kurį pasaulio kampelį siunčiu skaitmeninį šaržą. Mano internetinėje svetainėje www.sarzai.lt tokią paslaugą renkasi vis daugiau užsakovų, nes atspausdintas darbas atrodo ne prasčiau už originalų, pieštą ant popieriaus.

Sako, kad lietuviai nelabai supranta humorą. Ar nebūna taip, kad asmuo, pamatęs savo šaržą, įsižeidžia, supyksta?

To niekada nėra buvę, į žmogų žiūriu pagarbiai ir vaizduoju jį neįžeidžiančiai. Mano praktikoje buvo tik du atvejai, kuomet vaizduojamieji tiesiog nenorėjo pripažinti savo „tikrojo veido“. Pamenu, padovanojau vienam gerai žinomam New Jersey veikėjui gimtadienio proga šaržą ir, nors visi aplinkui gardžiai juokėsi ir teigė, kad tai yra ypač panašu, taiklu ir jam būdinga, pats jis to nepripažino. Šaržo žanre individualūs veido bruožai bei įpročiai pabrėžiami ir hiperbolizuojami, o jis matyt pergyveno dėl kreivai augančio priekinio danties. Jis neišsėidė, bet ir neapsidžiaugė dovana. Tačiau po pusmečio, mane sutikęs, linksmiai sako: „Sakiau, kad nepanašiai nupiešei. Va, žiūrėk – mano dantys tiesūs“. Pasirodo, tuoj po to gimtadienio jis nusprendė kreiptis pas odontologą ir pašalinti defektą, kuris iki tol jam atrodė nereikšmingas. Panašiai yra pasielgę ir keletas kitų mano pieštų šaržo herojų – kažką savo išvaizdoje keisdavo, nes šarže viskas matyti tiksliau nei veidrodyje. Žmonės pripranta ne tik prie savo išvaizdos, bet ir prie įpročių, kurie yra neatsiejama tminių šaržų dalis.

Gyvendamas Amerikoje, buvai įsitraukęs ir į sportinę veiklą. Ar Lietuvoje draugauji su sportu?

Padraugauju, bet tikrai ne tiek, kiek Amerikoje. Dabar tiesiog tam nebeužtenka laiko, nes be pagrindinių darbų turiu rūpintis ir naujai sukurtą šeimą, skirti daugiau dėmesio dviejų metukų sūnui Faustui. Praėjusią vasarą visai nesimėgavau gamta, nes teko dirbti statant savo namų sienas – išigijom butą, teko daryti didelį remontą, kurti interjerą. Galų gale, po daug metų trukusio darbo laikinose dirbtuvėse turiu savo nuolatinę darbo studiją.

Apie kokius Tavo darbus bekalbėtume, nuo knygų iliustravimo pabėgti negali. Esi gerai žinomas Lietuvoje knygų iliustruotojas. Ar neįsivaizduojate, kaip būtų, jei nebūtų Tavo iliustruotų knygų, paskaitų, kad jis įsivaizdavo viską visiškai kitaip? Kaip randi bendrą kalbą su rašytojais?

Iliustruoti knygas man pasiūlo leidykla, tad su autoriais bendrauti beveik netenka, nebent išgirs-

tu vienokią ar kitokią jo nuomonę iš redaktoriaus. Taigi turiu gana didelę kūrybos laisvę. Iki šiol dar neteko perpiešti ar taisyti iliustracijų dėl to, kad jos nepatiko autoriui. Pastebėjau, kad plunksnos meistrai labai tolerantiški dailininkui ir juo pasitiki.

Man pačiam maloniausia buvo iliustruoti Justino Marcinkevičiaus tekstus. Jie tokie žaismingi ir sklandžiai surimuoti, kad kol iliustruojau knygą, mintinai išmokstu ištisus jos fragmentus. Gal todėl „Grybų karas“ ir „Voro vestuvės“ išėjo labai smagios ir iki šiol yra vienos perkamiausių vaikiškų knygų Lietuvoje.

Teko iliustruoti knygas, kurių autoriai jau mirę ir jų nuomonės, deja, niekada neteks sužinoti. Tačiau galiu teigti, kad tarpukario poetas K. Binkis tikrai nustebtų, pamatęs savo „Kiškių sukilimą“ ir „Atsiskyrėlį Antanėlį“. Darydamas iliustracijas šioms knygoms, aš leidau sau paimprovizuoti ir netgi pajaukauti. Jis ilgai suktų galvą, kas gi per daiktas tas televizorius ir kaip jis atsidūrė miške arba iš kur tas mielas kačiukas, lydintis Antanėlį. Yra ir kitų mano sugalvotų detalių, tiesiogiai nesusijusių su tekstu, bet, mano manymu, jos tikrai neiškraipo teksto, o jį tik pajavairina.

Paskutinis Tavo darbas – puikiai iliustruota knygelė „Pasakų skrynelė“. Joje sudėta nemažai pasakų. Kuo Tave traukia pasakos?

Atvirai pasakius, klasikinės pasakos man nelabai patinka, nes jose per šimtmečius jau yra susiformavę tam tikri stereotipai, kuriuos suformavo įvairių epochų dailininkai ir atrasti kažką nauja arba pakeisti yra nelengva užduotis, nes perlenkus lazda (tarkim, kuriant visiškai naujus klasikinių veikėjų įvaizdžius), ji gali būti tiesiog neatpažįstama ir nepriimtina skaitytojui. „Pasakų skrynelėje“ sudėtos pasaulio ir lietuvių liaudies pasakos – gana skirtingos stilistikos, todėl ir man teko prisiderinti prie skirtingų pasakų nuotaikų ir siužetinių linijų bei jas perteikti. Knygą vertinu neblogai, bet nemanau, kad tai geriausias mano darbas.

Ar Tavo paties dabartinis gyvenimas yra pasaka?

Vieni žmonės kuria pasakas, kiti nori jas girdėti, treči siekia jose gyventi. Netikiu pasakomis, tačiau esu svajotojas ir džiaugiuosi, kad esu kažkam reikalingas ar naudingas. Šiuo metu man svarbiausia, kad gyvenimas būtų pasaka mano sūnui. □

„POEZIJA MAN – PASAULIS”

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Prieš pat Naujuosius metus Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune buvo atidaryta paroda „Poezija man – pasaulis”, skirta poetės, rašytojos Julijos Švabaitės-Gylienės 90-sioms gimimo metinėms. Parodoje eksponuojami ir dailininkės Magdalenos Stankūnienės paveikslai. Neatsitiktinai, nes dailininkė – ne tik artima kūrėjos draugė, tačiau ir „Draugo” dienraščio romano premiją pelniusio romano „Stikliniai ramentai” pagrindinė veikėja. Dviejų išeivių menininkių spalvinga kūryba jaukiai išipynė į kasmetinį *Moterų kūrėjų* vakarą. Apsilankę naujoje parodoje, susipažinsite ir išvysite abiejų kūrėjų plunksna ir teptuku išsakytus jausmus.

Tikrasis J. Švabaitės-Gylienės jubiliejus buvo minimas 2011 m. gegužės 21 dieną Čikagoje. Maironio lietuvių literatūros muziejus rašytojai skirtą parodą dėl labai svarbių priežasčių nutarė parengti metų pabaigoje. Buvusi išeivių skyriaus muziejininkė Reda Žekienė vykdė menininkei skirtą ekspediciją: buvo aplankytos vietos, kur poetė gimė, lankė gimnaziją, brendo ir parašė pirmuosius eilėraščius. Parodoje eksponuojamos fotografo Zenono Baltrušio ekspedicijos metu užfiksuotos rašytojos gimtosios vietos: tėviškė – Čyčakai, Vilkaviškio gimnazija, Alvitai. Šio straipsnio autorė eksponatų gavimo tikslais birželio mėnesį lankėsi JAV, Lemonte aplankė kūrėją, kuri maloniai leido peržiūrėti jos albumus, rankraščius ir pasirinkti archyvinę medžiagą. Parvežta itin originali medžiaga, iliustruojanti rašytojos gyvenimą Lietuvoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Australijoje, Amerikoje.

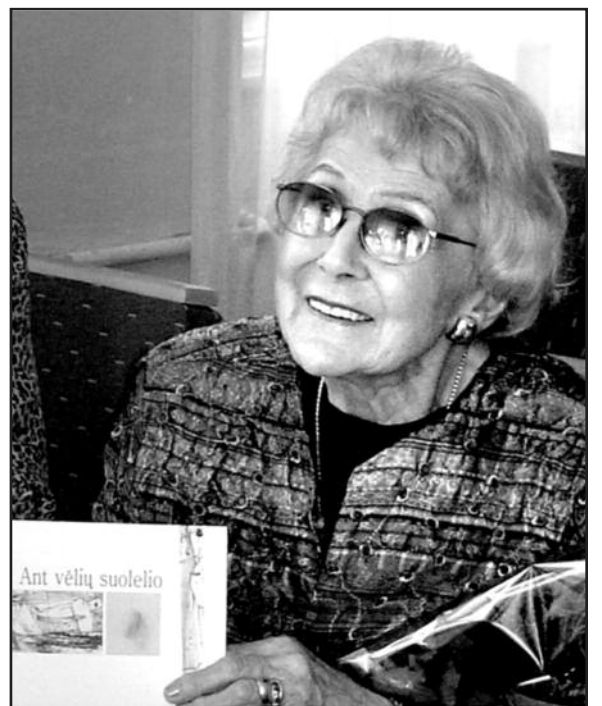
Parodoje lankytojai pirmą kartą išvys itin vertingas archyvalijas: dokumentus, fotonuotraukas, rankraščius, laiškus. Eksponuojama medžiaga ir iš menininkės draugų – poetų Kazio Bradūno bei Vlodo Šlaito – rinkinių, ji atveria naujus, nežinomus jų bendravimo faktus.

Daugiau nei šešiasdešimt metų rašytoja gyvena svetur. Ilgėdamasi tėvų žemės ir puoselėdama

pasirašydama Raselės slapyvardžiu. Eksponuojamos nuotraukos iš ateitininkų sueigos pas kun. Joną Dabrilą (1941 m.); literatų kūrybos vakaras „Žiburio” gimnazijoje; po spektaklio „Amerika pirtyje” vaidinimo. Nuotraukose įamžinta J. Švabaitė, K. Bradūnas bei būsimas literatūros kritikas Vincas Natkevičius. Poetės tėviškė buvo netoliese nuo rašytojo Antano Vaičiulaičio tėviškės. Šiuose namuose ji buvo dažna viešnia: skolindavosi skaitymui knygas. Susitikusi su A. Vaičiulaičiu, idėmiai išklaudydavo jo pamokymus ir patarimus dėl skaitymo bei kūrybos paslapčių. Literatų būrelio vadovas, mokytojas S. Palekas globojo kiekvieną jauną kūrėją, nešykštėjo patarimų. Kartu su J. Švabaite literatų būrelio veikloje dalyvavo būsimas poetas K. Bradūnas, kuris buvo kiek vyresnis bei gerokai drąsesnis. J. Švabaitė prisimena, kad K. Bradūnas vienu metu vadovavo tam būreliui ir vis skatino ją kurti. Poezija ir daina mūsų, Vilkaviškio gimnazijos moksleiviams buvo kaip duona ir druska, <...>. Literatūros vakarai klestėję, tekę jo permėtę metus, – rašo atsiminimuose J. Švabaitė-Gylienė. Jos pirmieji eilėraščiai, gimę „Žiburio” gimnazijoje, buvo išspausdinti žurnaluose „Ateities spinduliai”, „Ateitis” (eksponuojami parodoje).

Baigusi gimnaziją, pasirinko literatūros studijas, sėkmingai įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Humanitarinį fakultetą. Gavusi Katalikų Veikimo centro stipendiją, išvyko studijuoti prancūzų kalbos ir literatūros į Paryžių. Parodoje eksponuojamos nuotraukos iš studijų Prancūzijoje bei šių studijų baigimo retas, itin originalus dokumentas. Grįžusi iš Paryžiaus, tęsė studijas Vilniaus universitete. Bičiuliavosi su M. Indriliūnu, B. Krivicku, E. Matuzevičiumi, V. A. Jonynu, P. Aukštikalnyte, M. Bernotavičiūte. Rašė eilėraščius, spausdino juos „Naujojoje Vaidilutėje”, „Studentų žodyje”, „Naujojoje Romuvoje”, „Žiburėlyje” ir kt.

1940–1942 metais J. Švabaitė mokytojavo Žemaičių Kalvarijos gimnazijoje. Parodoje lankytojai gali pamatyti nuotraukas su Žemaičių Kalvarijos gimnazijos auklėtiniais. Eksponuojamos nuotraukos ir iš Julijos bei Jurgio Gylių vestuvių: 1944 metų gegužės 20 dieną sumainė aukso žiedus Aušros vartų šventovėje, Vilniuje. Besiartinanti antroji

J. Švabaitė-Gylienė

Parodoje eksponuojamos fotonuotraukos, kurios praskleidžia rašytojos gyvenimą Vokietijoje, egzotiškoje Australijos žemėje, o taip pat Čikagoje. Amerikoje tarsi atsiveria jos kūrybos versmė: rašo ir spausdina savo eilėraščius „Aiduose”, „Drauge”, „Ateityje”, „Margutyje”, „Metmenyse” ir kt. Poezija – tai antrasis mano gyvenimas, tai tarytum terapija. Tačiau neturiu tos palaikintą dovanos, kad štai atsistis di ir jau gimsta naujas eilėraštis. Tai sunkus, sunkus kelias, kartais išnešioji vien kitą eilutę nesius, metus, kolsusirikiuoja eilėraštis, ir tinesijauti juo patenkintas. Kurti dažnai paskatina konfliktas su savimi, su aplinka, kartais koks užgaulus žodis, nusivylimas žmogumi, koks sakinyš, žinutis iš laikraščio, Tvyne s ilgesys, vargonų giesmė, liaudies daina... – rašo J. Švabaitė-Gylienė.

Rašytoja debiutavo poezijos knyga „Vynuogės ir kaktusai” (1963); vėliau išleido knygas „Septyni saulės patekėjimai” (1974), „Vilties ledinė valtis” (1981). J. Švabaitė-Gylienė teigia: *Mano poezija išpažintinė. Tikiu, kad skaitytojas ras joje ir savo gyvenimo detalių. Jeigu ras ir supras, man buvo verta gyventi.* J. Švabaitė-Gylienė rašė ir vaikams, išleido apysaką „Gabriuko užrašai” (1973). Išbandė jėgas ir romano žanre: už romaną „Stikliniai ramentai” (1985) buvo paskirta dienraščio „Draugas” premija. Šis romanas laikomas pirmu feministiniu romanu išeivijoje. Rašytojos kūryboje centrinė ašimi tampa moters-kūrėjos likimas. Kūrėja – motina, žmona, sesuo – jaučia begalinę atsakomybę prieš artimą savo, prieš save, puoselėdama lietuvių žodį egzilyje.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, J. Švabaitė-Gylienė tapo dažna viešnia Tėvynėje. Dalyvavo Poezijos pavasario šventėse, buvo surengti jos kūrybos vakarai, knygų sutiktuves. 1991 m. išleido poezijos rinktinę „Tu niekur neišėjai”, kuri pelnė Lietuvių rašytojų draugijos premiją. 1994 m. už knygą „Žiemos erškėtis” paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija. 1996 metais J. Švabaitei-Gylienai buvo paskirta 25-oji Vilkaviškio rajono Salomėjos Nėries premija.

1991 metais, susitikdama su savo kraštiečiais, rašytoja sakė: *Pagalčiau sugrįžau į tėvynę su savo eilėraščiais, kuriuose per daugelį metų savo žodžiu bandžiau kalbėtis su artimaisiais, atsiprašyti jų, kad juos apleidau, ir kad tą kaltės jausmą visą gyvenimą nešioju savo širdy...*

Parodoje eksponuojamos ne tik visos rašytojos knygos, bet ir kūrybiniai rankraščiai, straipsniai apie literatūrą, kūrybą fragmentai. J. Švabaitė buvo viena iš aktyvių „Margučio” radijo bendradarbių. Parodoje eksponuojami jos parengti reportažai apie K. Binkį, S. Nėrį, V. Šlaitą, A. Vaičiulaitį, K. Bradūną ir kt.

Nuoširdžiai dėkojame Julijai Švabaitei-Gylienai bei jos artimiesiems už Maironio lietuvių literatūros muziejui perduotą originalią archyvinę medžiagą. Nuoširdžiai dėkojame Mikalojaus Konstantino Čiurlionio Nacionalinio dailės muziejaus vadovybei už paskolintus parodai dailininkės Magdalenos Stankūnienės darbus. □

Bendras parodos, skirtos J. Švabaitei-Gylienai, vaizdas

gimtąją kalbą, rašė: *Mano eilėraščių šaltinis tai ten, kur teka S. Nėries apdainuota Širvinta, iš jos išteka mažyčiai upeliai, ten, kur Šelvė, Vilkauja, Šeimenai, kur man, vaiko pasąmonėje liko Alvito ežeras, kalneliai, Ripkevičiaus šilėlis...*

J. Švabaitė gimė 1921 metų gegužės 21 d. Čyčkų kaime, vėliau persikėlė į Didžiuosius Šelvyus Vilkaviškio rajone. Mokėsi Vilkaviškio „Žiburio” gimnazijoje. Parodoje pirmą kartą eksponuojamos fotografijos, kuriose įamžinti J. Švabaitės tėvai bei artimieji. Eksponuojama daug retų ir originalių nuotraukų, kuriose atskleista „Žiburio” gimnazijos moksleivių veikla. J. Švabaitė buvo aktyvi ateitininkų kuopos, literatų būrelio bei vaidintojų grupės dalyvė. Bendradarbiavo anuomet slapta leidžiamame ateitininkų laikraštyje „Naujas kelias”,

rusų okupacija išstūmė jaunus žmones iš namų į Vakarus. Gyvenimas Vokietijoje nelepino, teko rūpintis ten gimusiais vaikais. Tačiau J. Švabaitė kūrė ir Vokietijoje, spausdino eilėraščius „Aiduose”. Henrikas Radauskas tapo vienu iš jos mokytojų bei patarėjų, ragino rašyti bei publikuoti eilėraščius. 1949 metais Gylių šeima išvyko į Australiją, dirbo įvairius darbus. J. Švabaitė sekmadieniais dėstė lietuviškoje gimnazijoje Melburne, bendradarbiavo laikraštyje „Mūsų pastogė”.

J. Švabaitė-Gylienė augino ketvertą vaikų – kūrybai likdavo tik trumpos valandėlės. Australijoje menininkė negalėjo pritapti, ilgėjosi aktyvaus kultūrinio gyvenimo, kuris virte virė Čikagoje. Ilgainiui abu su vyru nusprendė persikelti į kitą kontinentą, į Jungtines Amerikos Valstijas.

Keletas puslapių apie Tėvą

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

Pabaiga. Pradžia 2012 m. vasario 4 d. „Kultūroje“

Meilė vaikams

Jis ne tik mylėjo vaikus, bet ir gerbė juos kaip visavertes žmogiškas būtybes. Domėjosi jais ir tikėjo jų ateitimi. Iš prigimties švietėjas, jis vylėsi, kad kiekviename daige slypi gera pradžia, ir manė, kad švietimas (mokslas, žinių siekimas, auklėjimas ir, svarbiausia, meilė) gali duoti gerų vaisių. Per karą Rusijoje jis sudirgdavo išvydęs, kad motina eina gražiau apsivilkus ir ryškiai išsidažius, o vaikas tursena iš paskos kaip koks ubagėlis, neprižiūrėtas, varganai apvilktas. Jos priedelis... Pirmaisiais pokario metais buvo sumanęs išsūnyti korėjietį. Sakė: „Mūsų namuose trys mergaitės, o sūnus tik vienas. Paimsim korėjietuką, ir bus jums dar vienas brolis.“ Nuvykom į Trakus. Vaikų namai buvo įsikūrę Tiškevičių rūmuose Užutrakyje; persikėlėm per ežerą nusisamdę nemažą valtį, o ten mūsų jau laukė. Apsuptas daugybės vaikų, Tėvelis, rodėsi, mielai pasiimtų juos visus. Atsimenu ir ant grindų sėdintį smulkutį korėjietį berniuką, žvelgiantį į mus įkypu žvilgsniu... Mums grįžtant į kitą krantą, kilo didžiulė audra. Bangos mėtė, taikėsi į valtį, Tėvelis irklavo, mes skardine sėmėm vandenį iš dugno, ir, prisipažinsiu, buvo baisu... Ir Tėvo sumanymui išsipildyti nebuvo lemta: Korėja paprašė Sovietų Sąjungos grąžinti jos priglobtus vaikus.

Jį žeidė bet kokie nepagarbos, nedėmesingumo vaikui pasireiškimai. Kartą per virtuvės langą kieme pamatė moteriškę ir prie jos lakstantį berniuką rachitiškom kojom. Nieko nesakęs, jis tučtuojau išlėkė iš namų, bėgo iš penkto aukšto, ir tada išgirdom, kaip puolė barti tą moterį, kuri gal buvo niekuo dėta auklė. Visas kiemas aidėjo nuo griežto jo balso. Paskui aprimo, susitvardė, klausinėjo, kas vaiko tėvai, kuriame bute gyvena tie apsileidėliai, aiškino, kad jie būtinai turi kreiptis pas gydytoją, kad vaikui reikia saulės, D vitamino, mankštos. Kitaip turės neįgalų. Grįžo susinervinęs, uždusęs, siekė tablečių... Tokių ir panašių atvejų būta daugybė. Pamenu, kaip kartą važiuojant per Dzūkiją, jis pamatė šalikelį vaikus lenkiant jauną medelį. Šoko iš automobilio, griebė iš bagažinės medžioklinį šautuvą (dėl visa ko turėdavo jį važiuodamas – o gal kas pakvies pamedžioti) ir – bėgt paskui išsigandusius berniukščius. Sušuko: „Stok, arba šausiu!“ Jie sustojo, tada jis priėjo ir ilgai jiems kažką aiškino atsirėmęs į šautuvą, ranka trindamas krūtinę širdies plote. Prisimenu ir kitą tragikomišką incidentą, kai tame pačiame kelyje pamatėm posūkyje virstantį ir griovį aukštą techninės pagalbos sunkvežimį. Iš motoro pradėjo kilt dūmelis. Tėvas puolė iš mašinos ir mus paragino greičiau lupt velėną, bert žemę į tą dūmijančią angą, paskui uždengė ją savo šviesiu vasariniu švarku, padėjo išsiropšti vairuotojui. Ir čia išgirdom jo piktoką balsą: „Tai ką, mes čia lakstom, o pats ar tik nebūsi išgėręs?!“, – o šoko ištiktas, išižeidęs vairuotojas atsisaukė: „Gal pats esi girtas?! Pasakyk dar ką, tai ir per marmūzė užvošiu!“ Susėdom į mašiną, tik žiūrim, kad Tėvelis toks išblyškęs, toks susijaudinęs, siekia kišenėje nitroglicerino, visai nepanašus į žmogų, grįžtantį iš kurorto...

Dalinti ir dalintis

Buvo dosnus, nes jame pačiame telkėsi visko tiek daug, kad galėjo lengva ranka dalinti. Kišenėse visuomet turėjo mažyčių mūsų pajūrio akmenukų, kurie, ilgai tarp pirštų trinami, buvo nugaludinti ir švelnūs. Gal taip nervus ramindavo? Taip pat – mažų saldainiukų, dažniausiai irisų „Kis-kis“, nes einantį pietų iš Akademijos, jį prie fontano

Vaižganto gatvėj pasitikdavo būrys pažįstamų kiemo vaikų... Tų saldainiukų reikėjo ir važiuojant per Lietuvą, užsukant į kaimus. Įstrigo vaizdas, pirmą kartą būnant Nidoje 1953 metais (ten jis vyko tikrinti ekspedicijos, tiriančios biologinę aplinką, gyventojų higieną ir pasiėmė mane), kai dalino saldainius baltaplaukiams žvejų vaikiukams Nidoje, anuomet atokiame, Dievo pamirštame pamario kaimelyje...

Jis buvo estetas (bet ne snobas!), mėgo gražius daiktus, elegantišką aplinką. Visa, kas mūsų namuose buvo ar yra vertinga – įsigyta Tėvo. Arba jam iš visos širdies dovanta. (Mums kartodavo, kad bet kurį daiktą pagamino žmogus, todėl nevalia su juo elgtis nepagarbiai – braižyti, laužyti, daužyti, čiupinėti nešvariomis rankomis.) Jis pažinojo Pavilnyje senbuvį lenką kolekcionierių, iš kurio yra įsigijęs ne vieną senų meistrų paveikslą – prancūzų impresionisto D. Pelisier tapytą *Commedia dell'arte* vaidinimą Paryžiaus aikštėje lietuvi lyjant arba įdomią autoriaus laikų kopiją (pavyzdžiui, dviejų Greuzo mergelių su vaisiais portretai ant metalo plokščių). Antikvariate aptiko spalvotą Aušros Vartų litografiją ir kitas iš Wilczynskio albumo, Andriolli'o darbų aplanką (šį aš paskolinau vienam dailininkui, o šis jį praganė) ir kt. Dar prieš karą jiedu su Mama yra iš parodų pirkę lietuvių autorių – Vlado Di-

Mano sesuo, mama, močiutė ir prosenelė. Kupiškis, 1935

džioko, Stasio Ušinsko, Petro Kalpoko, Kazio Šimonio darbų. (Beje, Šimonį, skurstantį po karo, Tėvas lankė ir, nupirkęs kokį dailininko darbėlį, parveždavo namo, dovanodavo pažįstamiems.) Per karą tėvų paveikslus išsaugojo giminės ir draugai. Be to, jis rinko įžymių porceliano fabriko kavos puodelius ir kita. Mėgo gražiais indais serviruotą stalą, jaukią užstalę. Mėgo įvairiuose miestuose lankyti bukinistus, komiso parduotuves, antikvariatų, mėgo dovanoti rimtas, prasmingas dovanas. Gerbė meno žmones, domėjosi meniniu gyvenimu – lankė spektaklius, parodas, koncertus, draugavo su Dvarionų šeima, Vainiūnais, Karnavičiais, Gudaičiais, Kuzminskiais... Paskutinį kartą drauge su juo buvau Stasio Ušinsko jubiliejinėje parodoje Vilniaus Parodų rūmuose.

Kažkas iš pažįstamų, berods jo jaunystės draugas, vertėjas iš prancūzų kalbos Vytautas Kauneckas, pasakojo, kad prieš karą Kaune, Laisvės alėjoje dosniai šelpdavo vienuoles, kurios rinko aukas globos namų vaikams. Paklaustas, kodėl taip daro, juokais atsakė: „Moterys gerai žino, kiek turi vaikų, o vyrai nežino, kiek jų ir kur jie...“ Globojo senus žmones, pavyzdžiui, savo profesoriaus Antano Jurgeliūno našlę, neįgalius pažįstamus Marijampolėje, dėdes ir dėdienes mažuose miesteliuose ir kaimuose, visuomet rėmė studijuojančius. Visomis išgalėmis rėmė ir tuos studentus, kurių biografijos buvo „suteptos“ (artimieji ar giminės tremtyje arba Vakaruose). Per egzaminus laborantės turėjo vaišinti komisiją kava (sakęs, jog nuotaika ir pažymiai po kavos puodelio iškart pagerėja), kartais po egzamino studentus bufete pavaišindavo. Nemėgo rašyti prastų pažymių. Kartais pažymi

Su Dalia, Irena ir Marile Vilniaus g. kieme, 1948–1949 m.

tačdien nemokančiam dalyko studentui parašydavo avansu ir laukdavo pasimokiusio skolininko. Įstaigoje mirus kolegai ar kita proga renkant pinigų, niekad nesiderėjo ir dėjos dosniai, pagal savo rangą. Gyveno plačiai, mokėjo paskolinti kitam, bet ir pats skolinosi. Todėl po mirties paaiškėjo, kad neturėjo sukaupęs jokių santaupų. Viskas – emocijos, sveikata, pinigai buvo investuota į gyvenimą.

Jeigu ne Mama, taip laisvai, nevaržomai nebūtų galėjęs gyventi. Dera pasakyti, kad žmoną, Pauliną Žiurlytę Tėvas tikriausiai rinkosi kontrasto principu. Jie iš tikrųjų buvo labai skirtingi. Tėvas – žemaitis, Mama – aukštaitė, jis atviras, karštas, Mama – uždara, viską išgyvenanti viduje; Tėvas dėl savo ūmaus charakterio kartais būdavo nekantrus, net netaktiškas, Mama – labai taktiška, santūri, jos sprendimai dažniausiai pamatuoti. Manau, kad jis intuityviai jautė, jog renkasi žmogų, kuriuo galima pasitikėti, pasikliauti, į kurį galima atsiremti. Gyvenimas parodė, kad jis neapsirikio, – Mama buvo tvirta ir ištvėringa. Net sunkiausiomis jai dienomis niekuomet neprarado pusiausvyros ir padėjo jam netgi tuomet, kai santykiai dėl jo kaltės buvo atšalę, pašliję. Nepaisant tokių įtemptų santykių, namuose niekuomet negirdėjom barnių, neteko būti liudininkais scenų, kai nesiskaitoma su aplinkiniais. Net kai Mama, visai šeimai susirinkus, rimtai prašneko apie skyrybas, Tėvas jokia būdu nesutiko palikti šeimos ir tikino, kad mes visi jam esam labai brangūs. Mama ir toliau jam rašė visokių jubiliejinių, ataskaitinių konferencijų prakalboms oficialius įžanginius žodžius, kurių jis niekaip negalėjo sudėlioti. Palaikė jį ir visuomeninis Mamos autoritetas ideologiniuose sluoksniuose. Mat kuo toliau, tuo labiau jis jautėsi nusivylęs tariamu socializmu, atvirai piktinosi, burnoje, tačiau, regis, 1964 metais, prispirtas Akademijoje, įstojo į partiją. Kai grįžęs iš darbo prie pietų stalo pasakė: „Spėkit, ką aš padariau“, o paskui ir prisipažino, Mama tepasakė: „Vitai, ar šašų galvoj tau dar trūksta?!“ Ji geriau nei kas kitas suprato, kaip tai jam nederėjo. Jam buvo likę gyventi keli metai, gilėjo širdies negalavimai, vis dažniau jis atrodė liūdnas, susimąstęs. Ir pasakydavo: „Ilgai aš jūsų nekankinsiu, mirsiu staiga, gal gatvėj...“ Bet mirė ligoninėje, naktį, išgąsdinęs bejėgius budinčius gydytojus ir palatos draugą, aktorių Petrą Zuloną, kuris pasakojo, kad pusvalandį prieš mirtį Tėvas atsikėlė, nuėjo apsiprausti, susitvarkė.

Išvakarėse labai ilgai kalbėjausi su juo telefonu. Išklausiau visą programą – kaip gyventi, ko siekti, kuo rūpintis, kaip dirbti (nepradėt nuo neaprėpiamų temų, nekaitaliot jų, bet vieną ištyrinėtą klausimą dėt prie kito, po truputį plečiant ir gilinant). Nenujaučiau nelaimės. Man atrodė, kad jis, toks gyvybingas, bus šalia visuomet. Kai gyvenau atskirai, mėgdavo kartais trumpam užvažiuoti į mano butą Žirmūnuose, kurį vadino studentišku, sėsdavo į supamąją kėdę ir prašydavo paleist plokštelę su kreolų mišiomis. Labai jas, tokias trankias, dramatiškas ir gyvas, mėgo. Prašė paleist jas ir per jo laidotuves. Bet į prašymą nebuvo atsižvelgta... Jeigu ko nors labai gailiuosi, tai to, kad Tėvas nesulaukė laisvos Lietuvos. ☐

Sapnavau baltai žydintį sodą ...

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Emilija Cikanauskaitė gimė 1909 metais JAV, Bostone. Ten gyveno su tėveliais bei jaunesniąja sesute Onute. Sugrįžę į Lietuvą, apsigyveno Paparčiuose, Trakų apskrityje. Sako, motina su dukromis nelabai norėjo grįžti į skurdžią Lietuvą, bet taip nusprendė Jonas Cikanauskas: mat jo tėvas pagąsdino, kad jei sūnus skubiai negrįš namo, žemę atiduos dukrai. Tuo viskas buvo pasakyta. Šeima Lietuvoje vertėsi kaip išmanydama. 1928 metais Emilija ištekojo už *amerikono* Motiejaus Kavaliausko. Jiedu augino sūnus Benjamina, gimusį 1928 metais, ir Vytautą, gimusį 1930 metais bei dukrelę Birutę, gimusią 1934 metais.

Jaunoji šeima norėjo ūkininkauti, dirbti daugiau žemės, tik santaupų neturėjo. Sujungus Cikanauskų ir Kavaliauskų ūkius Skėrių kaime, papildomiems 6 ha įsigyti skolinosi iš banko tūkstančius litų. Taip Emilija ir Motiejus Kavaliauskai tapo 24 ha ūkio ir didelės skolos savininkais.

Prasidėjo vargo dienos: skolas gražinti augino bekonus, telyčias, paukščius, pristatinėjo visą pieną, o sau naudojo tik liesą, nugriebtą – iš pieninės. Niekas nedejavo, nekeikė valdžios, o kantriai siekė tikslo. Keli nepritekliaus metai, ir skolos gražintos. Kai 1938-aisiais kaimas skirstėsi į vienkiemius, Motiejus ir Emilija su trimis vaikais ir tėveliu Jonu Cikanausku atsirado Paparčiuose, pasistatė pavyzdinę, gontais dengtą trobą, kitus ūkio pastatus. Šeima buvo nutarusi vyriausiąjį Benių ir Birutę leisti į mokslus, o Vytautą ruošti žemdirbio duonai. Po pradžios mokyklos Paparčiuose baigimo jis mokėsi Kaišiadorių žemės ūkio mokykloje. Benius krimto mokslus Kaišiadorių gimnazijoje, o Birutė lankė Žaslių progimnaziją.

Tačiau atėjo okupacijos, karai, nelaimės. Brolis Benjaminas, šeimoje šaukiamas Beniumi, priklausė Lietuvos Laisvės Armijai (LLA) dar nuo vokiečių okupacijos pabaigos. Jau 1946 metais, baigęs šešias Kaišiadorių gimnazijos klases, pajuto, kad yra sekamas, bet veiklos nenutraukė, tik persikėlė į Vilnių. Mokėsi suaugusių gimnazijoje ir dirbo Vilniaus universiteto laboratorijoje, buvo partizanų Didžiosios Kovos apygardos (DKA) štabo viršininko Benedikto Trakimo-Genelio adjutantas Žvainys, vėliau – Skrajūnas. 1947 metų birželio 23 dieną, nespėjęs išlaikyti baigiamųjų egzaminų, buvo suimtas ir nuteistas 10 metų kalėti.

Vidurinytis brolis Vytautas buvo per jaunas rezistencinei kovai, tačiau su vietos partizanais turėjo ryšį. Senoji sodyba Skėriuose buvo labai palankioje vietoje – netoli miško, aplink sodas, mūro pastatai. 1944 metų rudenį čia slapstėsi trys vyrai – Liudas Kavaliauskas, Petras Kareckas ir Jonas Rudys. Jie turėjo šautuvus, tačiau be reikalo nešaudė. Greitai Liudą ir Petrą sugavo rusai. Liudui Kavaliauskui tebuvo aštuoniolika. Petrui Kareckui – daugiau nei keturiasdešimt. Devyniolikmetis Jonas Rudys iš sodybos dingo, tapo partizanų Žebenkštimi. Liudą nuvežė į Pabradės poligono pradinį mokymus, kad prieš jo norą aprengtų sovietine kareiviška miline ir nusiųstų į frontą. Tačiau jis iš apmokymų pabėgo ir grįžo į gimtus kraštus, tapo partizanų Perlu, būrio vadu.

Žaslių progimnazijos mokiniai 1948 metų gegužės 18-tą prieš mokslo baigimo egzaminus užsakė šv. Mišias vietos bažnyčioje. Rinko pinigus ir trečiokai, juos per pertrauką klebonui nunešė trylikametę Birutę Kavaliauskaitę su drauge. Tą patį darė ir kitos klasės. Deja, jau kitą rytą mokiniai stovėjo direktoriaus Prano Bartkaus kabinete. Direktorius apie šį faktą pranešė valsčiaus NKVD. Ši progimnazija buvo okupantų dėmesio objektas, nes dešimtys jos mokinių kovojo partizanų gretose, o prieš kurį laiką direktoriavo partizanų ryšininkas Antanas Lukša, legendinio vado Juozo Lukšos-Daumanto brolis. Prasidėjo paauglių tardymas, tačiau jie draugų neišdavė. Tada gimnazistas Vincas Verbus garsiai nusistebėjo, kad tarp jų yra ir gležnutė mergaitė – Birutė Kavaliauskaitė. NKVD viršininkas į tai sureagavo: nužvelgė trylikametę mergaitę ir pasakė: „Tavo brolis banditas, o ir tu eini tuo pačiu keliu, tad keliausi į Sibirą“...

Jau sklandė gandai apie grandiozinius trėmi-

Lietuvaitės Sibire, miško ruošos darbuose. Birutė Kavaliauskaitė I eil. antra iš kairės, 1953 m.

mus, tačiau ne visi tuo tikėjo. Emilija Kavaliauskienė daugiau meldėsi negu galvojo, patikėdama savo likimą Dievo valiai. Ir tos nelaimės išvakarėse ji išvažiavo traukiniu į Vilniaus Kalvarijas pasimelsti. Vytautas jau nenakvojo namuose, o slapstėsi pas kaimynus. Į sūnaus pasiūlymą irgi slapstytis tėvas atsakė, kad jis nieko blogo nepadaręs, visą gyvenimą tik sunkiai dirbęs, tad už ką jį turi skriausti ir kodėl jam reikia slapstytis? Birutė liko Žasliuose ir ruošėsi lietuvių kalbos egzaminui.

Gegužės 22-osios rytas buvo niūrus, apsiniaukęs. Apie šestą valandą į dar miegančių gimnazistų kambario, kurį nuomojo Žasliuose mokytojos Onutės Lisauskaitės name, duris pasibeldė neprašyti svečiai. Atidariusi jas šeimininkė nustebė, pamačiusi du gerai pažįstamus Žaslių sribus. Tie paklausė, ar čia gyvena Birutė Kavaliauskaitė. Išgirdę patvirtinimą, liepė mergaitei eiti su jais. Ta pradėjo verkti, supratusi, jog pakliuvo į kraugerių nagus. Piktai nutildė, liepė greičiau rengtis. Draugės sudėjo jai į maišelį turėtą duoną, lašinių bryzelius, o Valė Lekavičiūtė atnešė savo žieminių paltuką. Stribai mergaitę nuvedė prie miestelio aikštės, į NKVD būstinę, kur jau rado bendrą klasę Aldoną Matačiūnaitę. Greitai pristatė Mečių Plepą, Danutę ir Angelę Adamkevičiūtes su tėveliais atvežė iš namų Prozariškių kaime. Kol paaugliai blaškėsi, pasirodė pirmieji sunkvežimiai, prikrauti ryšulių ir raudančių žmonių. Dabar gimnazistų noras tebuvo prisiglausti prie savųjų. Apie vidurdienį vienos mašinos kėbule pamatė Birutę tėvelį ir senelį. Mamos nebuvo. Nežinojusi to priežasties ir manydama atsitikus nelaime, mergaitė pradėjo garsiai verkti. Trėmėjai piktai tildė. Įkėlė ją į mašiną su draugų perduotu maisteliu. Sunkvežimyje, kuris juos vežė į Kaišiadorių geležinkelio stotį, mergaitė atpažino Adomą Čiuladą, Motiejų Naidzinavičių su žmona Eleonora, Motiejų Šustauską su motina. Stotyje stovėjo 53 gyvuliniių vagonų ešelonas. Žmonės į juos krovė su manta, klyksmai ir dejonės tęsėsi. Kol ešelonas pajudėjo, čia jie išbuvo dvi paras. Kartą vedė ją su tėveliu prisileisti vandens iš hidranto. Tėvelis, pamatęs, kad sargybinis nukreipė dėmesį į kitą pusę, ragino ją bėgti, tačiau paauglė nesiryzė.

Kitą dieną parėjusi į Paparčius, Emilija Kavaliauskienė bijojo sugrįžti į išniekintus namus. Ji glaudėsi Paparčių kapinaitėse, buvusios koplytėlės palėpėje. Dienomis eidavo pas gerus žmones, kurie, nors ir bijodami, pamaitindavo. Naktimis užlipdavo kopėčiomis į tą palėpę, jas išitraukdavo. Žinoma, ieškoti jos ten naktimis net stribai nesiryzė. Vytautas slapstėsi pas pažįstamus pusantrų metų.

Tremtiniais atsidūrus Krivliake, sugrūdė į barakus, sukėlė ant narų. Čia užpuolė parazitai. Sunkiausia buvo kovoti su kraugerėmis blakėmis. Jas degino, plikydavo verdančiu vandeniu, tačiau jos vis išgyvendavo ir vėl siurbė kraują. Darbingas šeimas iškėlė į už 6 km esančią stovyklą miško ruošos darbams. Kavaliauskai buvo palikti Krivliako gyvenvietėje. Apgyvendino kitoje vietos gyventojų namo pusėje, viename kambaryje daugiau nei dešimt žmonių. Prie Kavaliauskų prijungė Oną Paulauskienę su septynmečiu sūneliu Vidmantu, Antaniną ir Joną Baurus, dukras Oną bei Nijolę, jų senelį, senelę, taip pat Antaniną Miknevičienę.

Motiejus Kavaliauskas su Jonu Bauru plovė lentas, Jonas Cikanauskas pagal išgales ėmėsi jam žinomų staliaus darbų. Likę klipatos nedirbo, todėl buvo pasmerkti mirčiai. 1950 m. palaidojo Birutės senelį Joną Cikanauską. Motiejus ant kapo pastatė kryžių ir kedrinį antkapį. Seneliui buvo 65-eri...

Pradėjo gimdyti ištremtos nėščiosios. Žinoma, be medicininės pagalbos, išskyrus karo sanitarą Sobočinskį, mokėjusį tik sužeistus slaugyti, čia daugiau nieko nebuvo. Taip baimėje gimė Petro ir Anelės Sidarų sūnelis Šarūnas. Juozas Simanavičius su žmona gyveno Kureikoje. Buvo pirmoji tremties žiema, tad, atėjus metui, reikėjo vežti gimdyvę į Krivliaką, o transporto nebuvo. Vyras įsikinkė į roges ir 6 kilometrus traukė jas per gilų sniegą.

Pirmoji tremtinių auka buvo septynmetis Alfonsėlis, išvežtas su septyniasdešimtmete senele Izabele ir sesutėmis – aštuonmete Birute bei dešimtmete Brone. Birutė Kavaliauskaitė yra suskaičiavusi, kad Krivliake tais metais mirė apie 50 žmonių...

Motiejus Kavaliauskas tremtyje rašė dienoraštį, kuriame aprašė tremties nutikimus. Sapnavau – buvom em es namuose, o enkav distaidar krat. Bijojom e, bet liep b tinam ie. O m sG sode daug obuoliG ir kriaušiG, bet dar labai žyd jo baltais žiedais! Aš paži r jau avilius, o jie tušti, ir aš labai verkiau... Sapnavau, kad m a:iau s nG Vytaut, tok apiplyšus, keln s sulopytos, apibrizg<. Aš puoliau prie jo, prad jau j bu:iuoti ir verkti, verkti, o jis sako, žinot, kaip m an dabar vargas, j svisus r bus išsivež t, o m um s nieko neliko... Žiem nedirbau, taivisaisubiedn jau. Pavasar, nors ir dirbau,

bet buvo labaisunku. Gr žau iš darbo apim tas li desio, kad gyvenim as pasunk j's, taip tr ksta maisto. Ir štai Birut parneša ger žini :at jo siuntins! M an akys nušvito, kaip prieš m a ne ant stalo atsirado lašin iG ir gabalas dešros. Negalim e tau atsid koti, Am ile, už ger šird ,kad D ievas duotG gr žti ir Tau atsid koti...

Kokia laim inga diena, aš pjaunu lentas ant up skranto, ži riū, atplaukia laivelis ir atveža pašt . Štai ir Birut tem pia siuntin . Koks džiaugsmas! O kai atidar m , radom tok iG skanum ynG, apie kuriuos buvom e pam irš<. Apsiverkiau iš gailės:io, kad m ani m i taip r pinasi žm ona...

M ir Standausko dukrel , sulaukusivos 2 savai:iG ...

1951 m etG gruodžio 19 d. M ir Veronika Gurskait iš E iriogalos...

Birutė pirmoji 1956 metais sugrįžo į Lietuvą, išlipo iš traukinio Žaslių stotelėje. Einančią pavijo pašta vežiojantis vežimas. Žmogus pasisiūlė pavėžėti. Žvilgtelėjusi į jį nustebė: tai buvo vienas iš sribų, 1948 metų gegužės 22-ąją atėjusių ją palydėti į NKVD būstinę trėmimui.

Namai Paparčiuose buvo užstoti sodo medžių. Pravėrusią duris, ją pasitiko motina, bet dukros nepažino: išvyko būdama vaikas, o čia sugrįžo suaugusi, dvidešimt vienerių metų moteris. Brolis Vytautas taip pat ilgai ilgai žiūrėjo į kažkur matytą veidą: juk nuo išsiskyrimo buvo prabėgę aštuoneri metai... □

Lentas reikėjo pjauti rankiniu pjūkl... 1953 m.

Sugrįžus iš Sibiro: I eil. Birutė Kavaliauskaitė-Jacinavičienė su sūneliu, šalia – Motiejus Kavaliauskas, 1957 m.

Nuotraukos iš B. Kavaliauskaitės-Jacinavičienės albumo